

TILSHUNOSLIKDA PRAGMATIKANING O'RNI: MULOQOT MADANIYATI VA NUTQ STRATEGIYALARI

Muallif: Abdusattorova Maftunaxon Akmaljon qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Filologiya va tillarni o'qitish yo'nalishi

25_16 guruh talabasi

Email:abdusattordiyorbek95@gmail.com

Tel: +998508829811

Anotatsiya: Tilshunoslikda pragmatika — muloqot jarayonida so'z va iboralarning ma'no, funksiyasi va kontekstga mosligini o'rganadigan yo'nalishdir. Ushbu maqolada pragmatikaning tilshunoslikdagi o'rni, muloqot madaniyati va nutq strategiyalari tahlil qilinadi. Pragmatika orqali nutqning samarali bo'lishi, xatoliklarni kamaytirish va muloqotni ijtimoiy jihatdan maqbul qilish mumkinligi ko'rsatiladi. Maqolada nutq aktlari, iltifot strategiyalari, so'zlashuvning formal va noformal shakllari, kontekstga moslashuv mexanizmlari, shuningdek, interaktiv muloqotdagi nutq strategiyalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pragmatik bilimga ega bo'lgan shaxslar samarali muloqot qila oladi, jamoaviy va professional suhbatlarda o'z fikrini aniq va to'g'ri ifodalash imkoniga ega bo'ladi. Shu bilan birga, pragmatika pedagogik jarayonda til o'rgatishda ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, talabalarda kommunikativ madaniyatni shakllantirishda qo'llaniladi. Maqola pragmatikaning ijtimoiy, madaniy va kommunikativ ahamiyatini ochib berib, nutq strategiyalarini samarali qo'llash bo'yicha tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi.

Аннотация: Прагматика в лингвистике изучает смысл, функции и соответствие слов и выражений контексту в процессе общения. В данной статье анализируется роль прагматики в лингвистике, культура общения и стратегии речи. Показано, что использование прагматических знаний позволяет сделать коммуникацию более эффективной, снизить количество ошибок и сделать

общение социально приемлемым. Рассматриваются речевые акты, стратегии вежливости, формальные и неформальные формы речи, механизмы адаптации к контексту, а также стратегии интерактивного общения. Результаты исследования показывают, что люди, обладающие прагматическими знаниями, способны эффективно общаться, четко и корректно выражать свои мысли в групповых и профессиональных дискуссиях. Кроме того, прагматика имеет важное значение в педагогическом процессе, способствуя формированию коммуникативной культуры у студентов. Статья раскрывает социальное, культурное и коммуникативное значение прагматики и включает рекомендации по эффективному применению речевых стратегий.

Annotation: Pragmatics in linguistics studies the meaning, function, and contextual appropriateness of words and expressions in communication. This article analyzes the role of pragmatics in linguistics, communication culture, and speech strategies. It demonstrates that pragmatic knowledge enables effective communication, reduces errors, and ensures socially appropriate interaction. The article examines speech acts, politeness strategies, formal and informal speech forms, context adaptation mechanisms, and interactive communication strategies. Research findings indicate that individuals with pragmatic competence can communicate effectively, articulate their thoughts clearly, and participate successfully in group and professional discussions. Additionally, pragmatics plays a crucial role in pedagogy, helping students develop communicative culture. The article highlights the social, cultural, and communicative significance of pragmatics and provides practical recommendations for implementing speech strategies effectively.

Kalit so‘zlar: pragmatika, muloqot madaniyati, nutq strategiyalari, nutq aktlari, kontekst, kommunikativ kompetensiya, pedagogik tilshunoslik, samarali muloqot.

Ключевые слова: прагматика, культура общения, стратегии речи, речевые акты, контекст, коммуникативная компетенция, педагогическая лингвистика, эффективная коммуникация.

Keywords: pragmatics, communication culture, speech strategies, speech acts, context, communicative competence, pedagogical linguistics, effective communication.

Kirish

Pragmatika tilshunoslikning eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u til va muloqot o‘rtasidagi o‘zaro aloqani tahlil qiladi. Tilshunos olimlar fikricha, so‘z va iboralar ma‘nosi faqat lug‘aviy tarkib orqali emas, balki ularning kontekstga mosligi va muloqot sharoitidagi funksiyasi orqali ham belgilanadi. Muloqot madaniyati esa shaxsning nutq va muloqot jarayonida ijtimoiy va madaniy normalarga amal qilishi, boshqa ishtirokchilar bilan samarali aloqada bo‘lish qobiliyatidir.

Pragmatika orqali nutqning samarali bo‘lishi, tushunmovchiliklar va kommunikativ xatolarni kamaytirish, ijtimoiy jihatdan maqbul muloqotga erishish mumkin. Tilshunoslar nutq aktlari, iltifot strategiyalari, formal va noformal nutq shakllari, kontekstga moslashuv mexanizmlari kabi masalalarni o‘rganib, nutq strategiyalarini ishlab chiqadilar. Shu bilan birga, pragmatika pedagogik jarayonda ham muhim rol o‘ynaydi, talabalarda kommunikativ madaniyatni shakllantirish va nutqning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Maqolada pragmatikaning tilshunoslikdagi o‘rni, muloqot madaniyati va nutq strategiyalari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi — nutqning ijtimoiy va madaniy jihatlarini tahlil qilish, samarali nutq strategiyalarini aniqlash va til ta’limida pragmatik bilimlarni qo‘llash imkoniyatlarini ko‘rsatishdir. Shu bilan birga, maqolada nutq aktlari va interaktiv muloqotning amaliy ahamiyati ham ko‘rib chiqiladi.

Asosiy qism

Pragmatika tilshunoslikda nutq va muloqot jarayonlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Nutqning samarali bo‘lishi nafaqat lug‘aviy ma‘no va grammatik to‘g‘rilikka, balki so‘z va iboralarning kontekstga mosligi, muloqot madaniyati va nutq strategiyalariga ham bog‘liq.

Nutq aktlari — pragmatikaning asosiy tushunchalaridan biri bo‘lib, ular orqali shaxs o‘z ijtimoiy niyatini ifodalaydi. Misol uchun, so‘rov, iltimos, tavsiya, tanqid yoki maqtov kabi aktlar turlicha kontekstlarda qo‘llanadi. Har bir aktning samarali bo‘lishi muloqot ishtirokchilarining madaniy va ijtimoiy qoidalarini tushunishi bilan bog‘liq. Shu bois nutq aktlarini to‘g‘ri tanlash va qo‘llash nutq madaniyati va samaradorligini oshiradi.

Iltifot strategiyalari nutqning ijtimoiy jihatdan maqbul bo‘lishini ta‘minlaydi. Tilshunos Brown va Levinson (1987) fikricha, iltifot strategiyalari — bu shaxslarning “yuz” (face) kontseptsiyasini saqlashga qaratilgan nutq mexanizmlari bo‘lib, ular formal va noformal muloqotda qo‘llanadi. Masalan, rasmiy suhbatlarda qo‘llaniladigan yumshatish, salomlashish va ehtirom ifodalari, shuningdek, do‘stona suhbatlarda ishlatiladigan hazil yoki iltimos shakllari ijtimoiy kontekstga moslashishni ta‘minlaydi.

Kontekst va interaktiv muloqot ham pragmatikaning markaziy jihatlaridir. Kontekst — bu nutq sodir bo‘layotgan sharoit, muhit va mavzu bo‘lib, u nutq ma‘nosini to‘liq tushunishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, “buyur” so‘zi restoran kontekstida mijozga xizmat ko‘rsatishni bildirsa, oilaviy suhbatda bu so‘z rasmiylikni kamaytiruvchi do‘stona ibora sifatida qabul qilinadi. Shuningdek, nutqning interaktiv shakllari — savol-javob, munozara, maslahatlashuv va o‘quv jarayonidagi muhokamalar pragmatik bilimni talab qiladi.

Nutq strategiyalari — pragmatik bilimning amaliy ko‘rinishi. Ularga maqsadga yo‘naltirilgan so‘zlashuv, tinglovchi psixologiyasini hisobga olish, tushuntirishni soddalashtirish, ijtimoiy qoidalarini hisobga olgan holda ifoda qilish kiradi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nutq strategiyalarini o‘rganish va qo‘llash talabalarda kommunikativ kompetensiyani sezilarli darajada oshiradi, ular professional va jamiyat kontekstida samarali muloqot qila oladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, pragmatika talabalarga muloqot madaniyatini shakllantirishda yordam beradi. Dars jarayonida nutq aktlari, kontekstga moslashuv, iltifot strategiyalari va interaktiv mashqlar orqali talaba tilni amaliy qo‘llashga o‘rganadi. Shu bilan birga, pragmatika talabalarda madaniy sezgirlikni, tinglash va

tushunish qobiliyatini rivojlantiradi, bu esa ularning professional sohada muvaffaqiyatini oshiradi.

Shuningdek, nutqning ijtimoiy va madaniy jihatlari ham pragmatik tahlilning obyekti hisoblanadi. Til va madaniyat o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, nutqning samarali bo'lishi jamiyatda ijtimoiy muvofiqlikni, hurmat va muloqot madaniyatini ta'minlaydi. Shu sababli, pragmatika tilshunoslikning zamonaviy talablari va pedagogik jarayonlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Umuman olganda, pragmatika nutqning samarali bo'lishini ta'minlaydigan ilmiy asoslarni beradi, muloqot madaniyatini shakllantiradi va nutq strategiyalarini amaliy qo'llash imkonini yaratadi. Bu esa nafaqat tilshunoslik, balki pedagogika va kommunikatsiya sohalarini uchun ham katta ahamiyatga ega.

Takliflar

1. Pedagogik jarayonda pragmatik bilimlarni mustahkamlash uchun maxsus o'quv modullari va interaktiv mashqlarni joriy etish.
2. Talabalarda nutq strategiyalarini shakllantirish va muloqot madaniyatini rivojlantirish bo'yicha amaliy seminar va treninglar tashkil etish.
3. Nutq aktlari va kontekstga moslashuv bo'yicha tizimli mashg'ulotlar o'tkazish.
4. Pragmatik bilimlarni baholash uchun o'quvchilarda interaktiv situatsion vaziyatlar yaratish.
5. Pedagoglar va talabalarda madaniy sezgirlik va tinglash qobiliyatini oshirish maqsadida qo'llanma va metodik materiallar ishlab chiqish.

Xulosa

Pragmatika tilshunoslikda nutq va muloqotning samarali bo'lishi, ijtimoiy jihatdan maqbul muloqot va nutq strategiyalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Nutq aktlari, iltifot strategiyalari, kontekstga moslashuv va interaktiv nutq strategiyalari samarali muloqotning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pragmatik bilimga ega shaxslar professional va jamiyat kontekstida o'z fikrini aniq, to'g'ri va ijtimoiy maqbul tarzda ifodalay oladi.

Pedagogik jarayonda pragmatika talabalarda muloqot madaniyatini shakllantirish, nutqni samarali qo'llash va madaniy sezgirlikni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, pragmatika nutqning ijtimoiy va madaniy qirralarini ochib beradi va kommunikativ kompetensiyani mustahkamlaydi. Kelajakda pragmatikaning amaliy va pedagogik ahamiyatini yanada oshirish uchun interaktiv texnologiyalar va til o'qitish metodikalari bilan uyg'unlashtirilgan yondashuvlarni rivojlantirish zarur.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abdukarimov Sh. Tilshunoslikda pragmatika asoslari. – Toshkent: Fan, 2020. – 248-bet.
2. Tursunova N. Muloqot madaniyati va nutq strategiyalari. – Andijon: Ma'naviyat, 2021. – 192-bet.
3. Axmedova L. Til va kommunikativ kompetensiya. – Qo'qon: Ilmiy nashr, 2022. – 214-bet.
4. Yule G. The Study of Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 2017. – p. 355.
5. Leech G. Principles of Pragmatics. – London: Longman, 2019. – p. 412.
6. Thomas J. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. – London: Routledge, 2018. – p. 298.